

DİLÂVER PAŞA. DİLAVAR PAŞA (? — 1622), Osmanlı s a d r â za mi ar 1 n dan dır. Aslen hırvat olup, enderûnda tahsil ye terbiye görmüştür. Çâşnîgîr başılık ile «taşra çıkıp" evvelâ Kıbrıs, sonra Ciğalazâde Mahmud Paşa 'nın yerine, vezirlikle Bagdad beylerbeyiliğine tâyin edildi (zilhicce 1022 = kânun II. **1614**). Bir seneden fazla kaldığı Bagdad 'da, iranlıların bir müddetten beri Zakiya kalesi yanında iki kale inşa ettikleri ve hududa tecâvüz hareketlerinde bulunmaları muhtemel görüldüğü için, yeni beylerbeyi, bahsi geçen kale muhafazasına Bagdad 'dan kâfi kuvvetler ve müdafaa vasıtaları göndererek, emniyeti te'min ettiği gibi, Hil-la taraflarında, yasakçı namı ile, reayaya taadi ve tecâvüzlerde bulunan Bagdad yeniçerilerinden yasakçılığı kaldırdı ve Bâbîâlinin emri ile, mîrliva hası olan Hilla sancağında mirlivalar ile Seyyidler arasındaki bâzı vergilerin kime âit olduğu hususunda mevcut ihtilâfı halletti (krş. Başvekâlet arşivi, *Mühimme defteri*, nr. 80, s. 138, 219 v.d., 233 v.d.). Dilâver Paşa, 1024 (1615) 'te Diyarbekir beylerbeyliğine tahvil olundu ve bu vazifede, fasılalar ile, uzun müddet, sadaretine kadar kaldı. 1027 'ye kadar devam eden ilk vazifesi, kısmen iranlılar ile Nasuh Paşa musalehasını takip eden, sulh devresine ve kısmen de yeni ihtilâf ve harpler zamanına rastlar ki, birinci devrede, Diyarbekir 'de kale-kapısı önünde vaktiyle Nasuh Paşa tarafından yaptırılıp da bilâhare onun katlinden sonra diğer emlâki ile birlikte, Sultan-Ahmed camiine vakfedilen dükkânlarda ticâret edenlerin eski çarşıya gitmeyerek, yerli-yerinde kalmalarını te'min etmek, yine bu camiye vakıf tahsis edilen Eğil (Ergani ile Diyarbekir arasında bir nahiye ve o zamanki teşkilâtta ayrı bir sancak) livasına başkalarını müdahale ettirmemek, Hişn Kayfâ 'ya tâbi Aştı aşireti beyi iken, Ağça-Kale (Diyarbekir 'e merbut bir liva idi) ve havâlisinde şekavet ederek, umûr-ı şer'iyede sancak beyi ve kadiya müracaat etmeyen Mîr Ali 'yi yola

getirmek ve nihayet o havalideki ümerâ arasında anlaşmazlıkları hal ile ahenk kurmak gibi, başarıları görüldü {*Mühimme defteri*, nr. 81, s. 22, 32, 73 v.b.}.
Sonra 1616 ilk baharında sadrâzam Mehmed (Öküz) Paşa 'nın yaptığı İran seferinde Dilâver Paşa 'nın Van beylerbeyi Tekeli Mehmed Paşa ile birlikte, Revan üzerine memur olduğunu görüyoruz ki, Tekeli 'nin bir kısım İran kuvvetlerine karşı galibiyet kazanmasına rağmen, 44 günlük bir muhasaranın, mühimmatın tükenmesi, kasımın hululü sebepleri ile ref edilmesi ve avdette ise, Soğanlı yaylasında ordunun zayiata uğraması, bilâhare sadrâzamin azline sebep oldu. Öyle görünüyor ki, Dilâver

sâ8 DİLÂVER PAŞA - DİMEŞKÎ.

Paşa da bir müddet gözden düştü ve mevkiini, evvelâ kapıeı-başı ve sonra yeniçeri-ağası olan Mustafa Ağa (Paşa) 'ya terketti (rebiü-levvel IC27 = şubat 1618). Mamafih çok geçmeden, Kırım hanı Can-Beg Giray 'in mağlûp olduğu Serav ovasındaki muharebede (mayıs 1618) şehid düşen Arslan Paşa'nın yerine, Rumeli beylerbeyi olduğu gibi, müteakiben, İran elçisi Kasım Bey (Burun lâkabı ile mâruftur) ile yapılan Serav musalahasında (şevval 1027 = eylül 1618) da bir rol oynadı (krş. Kâtib Çelebî, *Fezleke*, İstanbul, 1268,1, 375 v.d., 390; Naimâ, *Tarih*, II, 142 v.d., 163, 166,168).

Bundan sonra Dilâver Paşa ikinci defa (1028 =1619) Diyarbekir 'e tâyin edildi ki, Peçevî, Kâtib Çelebî ve Naimâ 'nın temas ettikleki fakat Hammer 'in Venedik raporlarına atfen kayd-eylediği gibi, Güzelce Ali Paşa (ölm. 1030) 'nın sadâretinde darussaâde ağası Mustafa Ağa 'nın Mısır 'a nefyinden sonra, mahmisi bulunan Dilâver Paşa 'nra Diyarbekir beylerbeyiliğinden azledilmesi doğru ise (türk. trc, VIII, 296), Leh seferine iştirak edip, eyâleti kuvvetleri ile 20 ramazan 1030 (8 ağustos 1621)'da Bagdad'da Tataran mevkiinde orduya iltihakında paşa bu memuriyette

üçüncü defa bulunmuş olacaktır.

Dilâver Paşa 'nın devlet hizmetinde birinci derecede rol oynaması, Hotin muhasarası esnasında (1621) Budin beylerbeyi Karakaş Meh-med Paşa 'nın şehâdetinden mes'ûl tutulan Hüseyin Paşa 'nın azlinde vezir-i âzamlığa tâyin edilmesi ile başlar. Diyarbekir 'de kaldığı seneler içinde ve İran harplerinde büyük bir servet ve şöhret te'min eden ve „ekser atlısı giyimli ve yollu" olduğu gibi, ordu ve devlet erkânı içinde mümtaz bir durumda bulunan Dilâver Paşa, yine Venedik raporlarına göre, şahsan ve parası ile hizmet etmek üzere, kendisi sadâreti istemiş ve padişah da, bu teklifi kabul ile, onu sadrâzam tâyin etmiştir (1 zilkade 1030 = 17 eylül 1621 ; Hammer, *ayn. esr.*, s. 208).

Hotin muhasarası uzayıp, muvaffakiyet te'min edilemeyince ve Rusya 'ya gönderilen bir çavuş vasıtası ile, rus-leh anlaşması da öğrenilince, Di" âver Paşa sulh tarafdarlarına katıldı ve lehliler ile musaâha yapılmasında padişah üzerinde müessir oldu. Ordu İstanbul 'a döndükten sonra ise, osmanî tarihinin en fecî hâdiselerinden biri ile sona eren sadrazamlığı ancak iki ay kadar devam etti.

İngiliz ""elçisi Thomas Roe'nin ciddî, mutedil ve akıllı olarak tasvir ettiği, fakat bâzı türk menbâ'annın „nisâb-ı rey ve tedbirden bivâye" gösterdikleri Di âver Paşa, bu müddet zarfında ingilizler ile mevcut anlaşmaları yenilediği hâ'de, diğer bâzı isteklerini kabul etmedi ve devletin menfaatini korumak hususunda bir

dereceye kadar anlayış ve kabiliyet gösterdi. Ancak, esas itibariyle padişah ve mukarripleri aleyhinde ayaklanan askerin, müracaat için gittikleri vezir-i âzam sarayında paşanın adamlarının âsîlere karşı silâh kullanarak, içlerinden bâzılarını katil ve cerh eylemelerinden sonra, idamını talep ettikleri kimseler arasına karışmak bedbahtlığına uğradı. Hoca Ömer Efendi, defterdar Baki Paşa, dârüssrâde ağası Süleyman

Ağa V. b. ile birlikte, Di'âver Paşa 'yi da teslim etmeğe epeyce tereddüt gösteren Osman II. [b. bk.], nihayet, sadrâzamı, saklandığı Üsküdar 'da Mahmud Hüdayî Efendi tekkesinden getirterek, Süleyman Ağa ile birlikte, âsîlere vermek zorunda kaldı. Saray kapısı dışına bırakılan iki bedbaht zorbalar tarafından derhâl parçalandı (8 recep 1031 = 19 mayıs 1622). Üsküdar 'da Miskinler mezarlığında medf undur. Di! âver Paşa, Urfa ile Bilecik arasında Çâı-Melik denilen mahâ de büyük bir han inşa ettirdiği gibi, Seyid Gâzî 'de de bir han yaptıрмаğa başlatmıştı ki, bu, bi'âhare Murad IV. devrinde tamamlanabilmiştir (tafsi ât için bk. Kâtib Çelebî, *ayn. esr.*, II, 15 v.d., 31; Nam â, II, 202, 207, 214 v. dd.; Kara Çelebî-zâde Ab-düîaziz, *Raviat alabrâr*, tab. Mısır, 1248, s. 546 ; Osman-zâde Tâib, *Hadikat al-vuzara*, s. 31; Hammer, s. 200, 216; Tayyar-iâde Ata, *Tarih*, II, 53). (M. TAYYİB GÖKB;LGİN.)